

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 27. ФЕБРУАРА 1894.

НЕСНИШТВО

РЕАЛИСТА

II

Бејак свршен правник са Велике Школе,
 Бејак скино с врата све испитне бриге,
 С којих дуго-време носих тајне боле —
 Нисам више гледо прашне школске књиге.

Имађах у цепу сведоџбу свог знања
 Па сам се већ свакој људској срећи надо;
 Био сам на путу много бољег стања,
 Али сам се опет још по ђачки владо.

Смелост ми је била још најлепша дика.
 Ношах се к'о ђаци што се махом носе:
 Ношах висок шешир, обода велика,
 Којим се сви ђаци диче и поносе.

У руци сам имо какав штапић лаки.
 За мараму вратну никад нисам знао —
 По томе већ може да пресуди сваки,
 Како сам све светско мњење презирао.

Бејак стални писар једног адвоката
 (И сâм сам се спремо да се тако зовем)
 Било ми је добро, беше добра плата,
 Могао сам увек срцу да уговем.

Још државне службе не мишљах да тражим
 — Нисам накан био још ни да се женим —
 Хтедох се, по срцу, да крепим и снажим,
 Нисам јоште хтео живот да променим.

Хтео сам да будем вечно самовољан,
 Па том божјем свету вољно да се дивим;
 Не мишљах да будем икада зловољан —
 Хтедох, по свом срцу, слободно да живим.

Све сам био кадар, за све имах моћи.
 Да ми је ко тада дарово свет бели,
 Ја бих га дотеро, по својој свемоћи,
 Да буде у свему, к'о што срце жели.

Још бих га приморо да буде и бољи,
 Но Бог што га створи, по свом божјем знању.
 Није било краја мојој силној вољи —
 Бејак врло смео у свом поуздању.

Сад се томе смејем, јер увиђам јасно,
 Да ни себе нисам савладати мого,
 Али ми се онда све чинило ласно —
 У заносу своме држах на се много.

Из заноса тога пренух једног дана,
 На глас и на позив познанице моје.
 Шето сам се тихо покрај њена стана,
 Кад ме она зовну из собице своје.

Некад код ње бејак на стану и храни,
 Лепо живљах с њоме, јер сам тачно плаћо —
 Те, када се после станих у кавани,
 Опет сам почесто њеној кући свраћо.

И сад, чим ме зовну и рече да свратим,
Окренем се одмах. уђем у дом стари,
Да се мишљу, опет, оном добу вратим,
У ком некад ђачки с трудом животари'.

Кад од спретне собе познат праг преступих,
Видех, у крај стола, неку мому младу,
Па љубазно пред њу, са наклопом, ступих.
Она уста с места, јер беше при раду.

Шила нешто журно, ал кад спази мене
Спусти доле руке па ми поздрав даде.
При том је се знала тако да осмене,
Да ми, за час, срце јаче бити стаде.

Знаница ми рече: то је својта њена,
Па је дошла њојзи, она ју је звала.
Мати јој је била сестра, Магдалена,
Те је као своје рођено држала.

Беше лепа, љупка, румена и дична,
С косом врло бујном и к'о гавран враном,
Очи беху црне, уста стиду вична,
Име Танкосава, ал је зваше Таном.

Седох на седиште, што ми близу беше
Па извадих дуван да дам посла себи.
Кад се прами дима у таван узнесе,
Рекох две-три речи, тек да ћуто не би.

У том већ донеше слатко од трешања,
Што се свуда цени међу женским светом,
Што га служе куће и најбољег стања —
Одмах после, за тим, добих каву с цветом.

Кад се све то сврши, и ја шољу вратих,
Знаница збор поче, па најпосле рече:
„Знате, што вас сада с ваше шетње свратих?
Баш о вама беше говор неко вече.

Рођака ми пречег осим мене нема,
А још из детињства за науком жуди,
Па би се сад хтела за испит да спрема —
Хоће да се пашти, хоће да се труди,

Жели само стећи кору сува хлеба —
Жели, ако Бог да, наставницом бити,
Ал јој, ради спреме, и учитељ треба,
Да се боље може свему поучити.

Због тога се мени, у Београд, дигла,
И мени је самој мила њена жеља:
Драго би ми било, кад би смер постигла —
А ја од вас не знам бољег учитеља.“

Нуткао се писам — примих посо радо,
Прекидох и цену, па баш одмах сутра
Удесих и часе, па радити стадо',
Обично по по дне, каткад и из јутра.

Чим сам првог часа, пун потајног жара,
Са узбудом неком крај ње за сто сео,
Помислих на славног Петра Абелара,
Како се с Хелојзом уз рад заволео.

Чисто добих вољу, да сам тако радим,
Да видим и дознам, како и то бива.
Наумих, од шале, живот да осладим,
Па да пустим срце, да у том ужива.

Што наумих само, учиних у ствари.
Изнајпре јој срце тек од шале дадох,
Ал се, после, љубав од збиље ражари,
Те у њене ланце, са уздахом, падох.

Ох, рече с осмехом, кад се тога сетим,
Ја узданем само с тешке казне своје.
Сад на крилма шале врло ретко летим —
Она ми измени многе жеље моје.

Но не ћу да кривим своје лакоумље —
За што да се заман на судбину тужим?
То је све сад само залудно безумље —
Боље да вам причу искрено продужим.

Радећи са њоме неких петн'ест дана,
Смотрих, доста пута, где погледа на ме,
Те ми душа често беше узбуркана,
Али све то беше тек забава за ме.

Увидех да мало њеним срцем владам,
Па хтедох још већма срећом да се сладим:
Стадох да се даљој, јачој, сласти надам —
Прегох да јој срце стесним и опсадим.

По једном столићу, што нам за рад био,
Новине су увек застиране старе;
Ја по њима цртах, јер ми цртеж мио,
Слабо сам се брино, што се тиме кваре.

То ја чињях махом, кад сам је слишао;
Часом гледах у њу, дражљив од милина,
Час обарах очи, па сам саслушао,
А узгред и црто по крају новина.

С тога нису могле дуго бити чисте,
Мењаху се, махом, скоро сваког дана,
Ретко су два дана биле једне исте —
Нова је бар била друга, чиста страна.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Тим се чуво столњак, сав од платна бела,
Што га њена тетка својом руком ткала,
Што је био застрт поврх стола цела,
Да не би где мрља од мастила пала.

Мотрећи по листу, смотрих једног дана
Подлистак, у њему што је штампан био,
Бејаху то неки наставци романа,
Што је дотле дуго, тачно излазио.

И једно ми место баш у очи паде:
Писац је ту црто, где се љуби двоје.
Сликао је верно љубавне им јаде,
Те ја тамо, после, свраћах очи своје.

Пратећи ред с редом, стах на једном ставу,
Што ми, у том часу, врло мио беше,
Погледах узбуђен танку Танкосаву,
А њене ме очи још већма занеше.

Спустих поглед доле, спрам женске јој силе
Виже нисам мого жудњи да одолим,
Но подвукох, кришом, ове речи миле:
„Не могу ти крити — љубим те и волим!“

То подвукох кришом, ал у себи жуди,
Да она, кад одем, брзо дозна за то,
Да јој плаха љубав узнемири груди,
Не би ли ми дала и одговор на то.

И, не лези враже, одмах, другог часа,
Видех да се у њој неки немир скрива.
Доста дрхтав беше звук њезина гласа,
А боју у лицу много промењива.

Што је чудно било — новине још исте,
Ма да беше шара на све четир стране,
Ма да нису биле, к'о што треба, чисте —
Ма да беху мало још и подеране.

У подлиску оном, што сам га већ знао,
Под вртом, коју сам подвукао био,
Одмах сам и други знак угледао.
Одговор је био: „Ти си мени мио!“

Љубим те и срцем и свом душом својом,
Ја под влашћу твојом већ одавна стојим,
Радо ћу да идем свуд за речју твојом —
Слатко ћу се твојом робњом да бројим!“

Мени, богме, на то не би ништа криво,
Те у неко чудно, слатко миље падо'.
Већ сам тајну драгост у срцу уживо —
У подлистак, после, гледах врло радо.

Он је zgodно стајо мени на погледу,
Очима сам мого, уз рад, да га пратим.
Протрим све врсте, прећем све по реду,
И, најзад, по жељи, један израз схватим.

Подвуко сам речи: „Је ли од истине?“
И другог часа, чим сам за сто сео
Прочитах у листу редак пун милине:
„Но сумњај, већ буди уверен и смео!“

При таком исказу за час постах бујан,
Па, како с њом сеђах, с једне стране стола,
Појмих неки дрхтај и постах узрујан,
Бацивши јој поглед, пун страсти и бола

Седећи на месту нисам имо мира,
Но столицу мицах, да јој будем ближе;
Најзад моје раме њено раме дира,
И њен дрхтав дисај до мог лица стиже.

Тад се чисто занех и обзир изгубих
— Нисам имо снаге, већ подлегох жуди —
Обгрлих је руком, страсно је пољубих.
Не пуштах је, после, дуго с бурних груди.

Она нешто шапта, ал шта — ко ће знати?
Ја јој само, занет, љубљах врела уста —
Не знах шта је доста — тешко беше стати.
Она се и брани, али после сушта.

Кад се, најзад тргох, к'о иза сна нека,
Она спусти главу на страсне ми груди,
О мене се обви њена рука мека,
Те даде израза својој тајној жуди.

За тим диже главу, погледа ме смело,
И у своју руку моју руку узе,
Очи јој збораху сетно и весело,
А уз то трептаху дробне бисер-сузе.

Уздахом и оком каза да ме воли,
Као да одавна чека смелост моју,
Па не може више срцу да одоли,
А да већ не изда тајну љубав своју.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

www.unjave.org опет занех па љубити стадох.

Љубљах је по лицу, љубљах црне очи,
У некакво ново, чудно миље падох
А срце, од жудње, хтеде да искочи.

Она ми у власти само тихо јеца.

Ја јој љубљах сузе, љубљах и по носу
— Заман скрива главу, чух где срце бреца —
Па јој, место лица, љубљах меку косу.

За дуго смо тако занесени били,
А кад нас је мало слатки занос прошо,
Слатко смо међ' собом све *ти* говорили,
Па се и грљасмо, кад бих кући пошо.

(Наставиће се)

Вл. М. Јовановић

У П Р О Л Е Ћ Е

роз гранчице ветрић пирка,
По ваздуху свила плови,
На пригревку маца жмирка,
Гучу бели голубови.
Петли поју, голуб гуче,
Кроз маглице сунце гори,
Под пламеном пупа пуче,
Из пупе се цветак створи.
Вишњица се цветом осу,
С њоме зумбул, љиљан вити.
Јутро круни бисер-росу,
Њом првенчад да окити.
Из груди ми срце шану
Па ми смрси зимске снове:
Премалеће ево грану,
С прозора те мома зове!
У коси јој цветак гори,

Сјај сунчани с њена лица,
Супарница младој зори,
Нежна као љубичица.
Уснице су њене пуне
А пољупца слатка јека
К'о харфине јечи струне;
Ручица је њена мека...
Грлите се, љубите се,
По пољани бер'те цветке!
Тешко усуд час донесе,
Где су сласти тако ретке —
Ал ја сам му спомињао
Јад љубавни, прошлост црну,
Тешио га — али, јао!
Моје лудо срце кличе
Па на прозор моми прну
К'о из ропства младо тиче...

Ленскиј

УПРАВНА СЛУЖБА

СЛИКА ИЗ ЧИНОВНИЧКОГА ЖИВОТА

(Свршетак)

то уће полицајни вођа па се полако
дошуња к мојем столу, а колар се међу
тим окрете и оде.

Сад ће полицајни вођа полугласно, а на-
дигао једну обрву, као човек, који има важну
тајну да открије:

»Господин-већниче! Ја бих вама нешто
казао.«

»А што?«

»Са нашим господином начелником не ће
бити добро.«

»А као за што?« прихватим ја хладно-
крвно.

А он ће са неким злурадним смешкањем:

»До сад је само после по дне и у вече
седео у механи, а сад већ почиње и пре по

дне. Ено га, још од јутрос, где пије са неким
бугерима код тетка-Кате.«

Ја одмахнем руком па узмем опет прегле-
дати списе, а он ће и даље:

»Начелник би најбоље чинио, кад би пре-
нео и канцеларију своју тетка-Кати, јер и тако
онде расправља све, што бива у магистрату.
Тетка Ката и њени гости, по који пут, пре
знају какву вишу наредбу него ми овде. Па
онда стане сад овога сад онога чиновника опа-
дати пред ма каквим људима, и хвалити се,
како ће он ово и оно. Ја прешао, отојич, да
видим с ким је засео, а он баш о вама нешто
развезао пред некаквим дешператним занатли-
јама. Само нисам могао докучити, о чему је
била реч.»

»Оканите се, молим вас!« прекинем га. »Ја не марим за сплеткарије.«

Полицајни вођа већ зинуо да настави, али у тај мах бахну месар у собу, па ће још с врата:

»Молим, господине, хоће ли се сви варошки бикови продавати после по дне?«

»Какви бикови!« зачудим се ја.

»Па сад је добовао Јоза на пијаци, да ће се после по дне продавати варошки бикови.«

»До сто врага! Тој маторој чутури не смем рећи ни речце више, него само оно, што има да објави. Да сам рекао и њега ћемо продати, он би и то добовао.«

Ево једног Цигана.

»Шта ћеш ти?«

»Господине милостиви! Изгибосмо сви Цигани до ноге! Ако још и дуже потраје овако, затрћи ће нам се колена!«

»Штета!«

»Штета, богме, господине милостиви! Још каква штета! А биће, како вам рекох, биће да ћемо сви изгинути!«

»Па шта је? Говори, каква вас је то смртна невоља напала?«

»Тај наш кнез, господине! Ето, већ скоро по године кнезује, па нас све потамани! Јутрос нас окупио да идемо на ледине чупати дикицу, па нам прети, да ће нас све раселити одавде! А што није право — није. Већ ви узмите од њега кнежевску палицу, па поставите за кнеза мога сина, или још боље — мене!«

»Ја не постављам циганске кнезове. Иди ти господину начелнику; он има ту власт.«

»Али да и ви рекнете коју добру за мене, господине!«

»Добро, добро; хајде, иди само к њему.«

Ево једнога доброћудна трговца са брижљиво негованим »благоутробијем«; има бистар поглед по свету и јасне појмове о друштвеном животу, али је до зла бога незадовољан целим стањем и целим током ствари данашњега времена.

»Та јесте ли живи, за име божје!« упаде с врата. »Ух, не бих вам ја могао служити на вашем месту ни за које новце! Дошао сам да платим порез, а у благајни навала да не можеш унутра. Па се шетам већ више од једнога сахата по ходнику и гледам ту гунгулу пред ваши врати. Једва дочеках да се мало разиђу, па да видим како сте? Јесте ли у животу?«

»Јесам, царе, али у рђаву!« одговорим му с Краљевићем Марком.

»Ух! Благо вашој нарави! Та ја бих то све растерао до врага! Гледам само — каквих се ту није изређало од јутрос! Па ви то све саслушате и сваком лепо?«

»То ми је задатак.«

»Ја то не бих могао.«

Закуца на врата и уђе опет један трговац, па се поклони учтиво и озбиљно:

»Клањам се!«

»А шта ћеш ти ту?« дочека га дебелко. »Дошао си да и ти крадеш време овоме господину. Као велиш, представник си варошки па не може бити без тебе.«

»Није, брате,« прихвати представник смешећи, »него тражим господина начелника; па како га нема у његовој соби, мислио сам да је овде.«

За тим се посади на диван да направи цигарету.

»Па што си сад сео?« настави дебелко у шали.

»Пусти ме, куме, молим те, да се мало одморим; а господин не ће замерити. Још нисам сео од јутрос. Не можеш, брате, посвршавати послова! Како сам устао јутрос — двојица већ чекају, да им дам на нову зоб. После одем у штедионицу — и ту чекају људи на одобрени зајам, а нема доста готовине. Дај, помози и штедионици улогом од десет хиљада. А ко ће, ако не ћу ја као управитељ? Хе, жена ми се спрема у купатило, а морам и транспорт волова да отправим у Пешту. Сад сам био код суда на расправи. Још после прошле жетве требао ми је један нитков да врати сто форината, што сам му позајмио на нову храну, па сам га морао тужити, да ми и са овогодишњом жетвом не умакне. Е, тако мора човек да се пати у данашњем свету!«

»Па је л' ти сад лакше, кад си се изјадао овде?« запитаће дебелко иронично. »Мислиш ли ти, да ја и овај господин тебе сад нешто више ценимо, кад смо чули, да си испомогао штедионицу са десет хиљада, и да ти се жена спрема у купатило, и да имаш транспорт волова да отправиш у Пешту?«

»Теби је увек до ђаволства, куме! примети представник, смешкајући се. »Хајде, хоћемо ли кући? Сад ће по дне.«

Препоручише се обојица и одоше, а улази једна ратарка, па ће понизно:

»Добар дан!«

»Да Бог да! Које добро, драга?«

»Ја... овај... дошла сам... да вас нешто молим, господине.«

»А што? Дед, говори брже.«

»Знате...«, поче она испредати, »како ћу да вам кажем?.. Имам две кћери и једног сина. Кћери сам, хвала Богу, већ разудала. Она старија ми је за јабанлијом, а ова млађа је овде у месту... Не могу се потужити ни на пријатеље. Обадве су, хвала Богу, добро удомљене; а нисам дала мираза ни уз једну.«

»Па сретно им било!«

»Хвала, господине! И ви били живи и здрави!«

»Хајде, нек и то буде. Али говори већ један пут, ради чега си дошла?«

»Знате... мој Мика... и он ми је, хвала Богу, већ дорастао до женидбе. Па би било и прилика. Могао би, што но веле, баш и бирати. Бог нам је дао прилична иметка, а момак је, рећи, угледан. Тамо нам је кућа тескобна и стара, па говори мој Мика: Мати, да подигнемо најпре нову, пространију кућу, па да се ја тек онда женим... Е, мој синко, велим му ја, а ко би се томе већма радовао, него мати? Али нова кућа стаје много новаца, а ово је мало, што смо до данас уштедили.«

У то се зачу пред врати начелников глас:

»Шта ћете ви ту? Зар не чујете да звони по дне? Одлазите, па дођите сутра!«

За тим упаде у собу, сав запурен и намргођен, па се заустави код мога стола те промери најпре мене па онда ону жену.

»Шта хоће ова жена?« запитаће на послетку озбиљно.

»Не знам још ни ја, шта хоће,«

»А хоћете ли бити скоро готови с њом?«

»Како је започела, можда ћу и бити, тамо око мале ужине.«

Начелник се мало позамисли, па се онда окрете к жени:

»Господин ти сад не може ништа свршити, јер ја имам посла с њиме; него види кући, па дођи сутра.«

Жена се поклониле и извуче се полако из собе, а начелник баца руке за леђа, обори главу, намршти се још љуће, па пође горе доле по соби.

Ја се мирно завалио на столицу, саставио руке под брадом, па га посматрам и чекам да чујем каква ће то важна посла имати он са мном?

Кад је сабрао ваљда све мисли, онда на једаред стаде на сред собе према мени, па укреса озбиљно:

»Господин-већниче — то не може даље тако ићи!«

»А што? Како?«

»Знате ли ви, да сам ја био најпопуларнија личност у овој вароши? Ја сам ту створио певачко друштво, ватрогасно друштво; био сам... једном речи — био сам прва личност у нашем месту. А ви сад убијате моју популарност. Ја то не ћу више да трпим... Од куд долази Стева Симић да мени приције јавно код тетке-Кате, да ја без вас не могу ништа у магистрату? Ко је тај Стева? Био просјак па се као сиромашка калфа оженио и добио нешто новаца уз жену, па сад он мени да каже да ја не разумем, шта је управа, него морам онако, како ме ви поучите!... Па ми је и редарствени вођа нешто рекао... А шта је већник спрема начелника?... Море, знате ли ви, шта је то начелник?... *Начелник!*... Он је глава општине; он је све и сва. Како он каже, онако мора бити!«

»Ма се то и противило закону?«

»Ех, ви одмах ваш закон! То сам већ толико пута чуо од вас! Како ја кажем, ово или оно да решите овако или онако, а ви одмах: то се противи закону!... Закон... закон!... *Моја је реч закон!*... А ја знам како стојим горе. Није мене за то ни брига!«

У то уђе протоколист, метну некакав акт преда ме, на којем прво погледом плаветном оловком написано и три пут подвучено „*одмах*“.

»Шта је то тако прешно?« вићнем за протоколистом, који се, међу тим већ пошавши из собе, на мој глас окрене и забезекне.

Ја читам гласно напис акта:

»Редарствени вођа извешћује, да је Гаја Тривунов затвор од двадесет и четири сахата издржао.«

Па ћу онда запитати:

»Шта има у овом тако прешно, да се баш *одмах* мора решити?«

»*Јер ја тако наређујем!*« упаде начелник, који је дотле крупно и озбиљно корачао по соби.

»А ви бар вежите најпре овај број са пређашњим бројем и на акту и у уруцбеном записнику, јер ће вам то после измаћи из вида« — окренем се ја забезекнутом протоколисти, а начелник ће му на то општро:

»Узмите мало конца или канапа, па све-

жите то!» и онда опет настави своје озбиљне кораке, док се протоколиста није вратио са списом, те га опет положио мени на сто.

»Тако; хоћу да ми то одмах решите.«

Ја погледам на сахат — пола један прошло. А начелник ће на то:

»Кад има прешна посла, онда нема службенога часа. И кад ја могу у ово доба бити овде, можете и ви; а наредио сам и у канцеларији, да ми се ни један писар не макне одавде, док ово не буде решено. Хоћу да видим, ко се сме противити мом налогу!«

Туцати воду у ступи или овога човека обавештавати данас — свеједно је! помислим у себи, па хајде да му учиним по вољи.

Окренем извештај, па напишем на њ решење: »Узима се на знање и ставља се међу списе.«

»Изволите. Решено је.«

И пружим му спис.

Начелник испупчи трбух; натакне стакло на нос, па чита у себи.

Али чита врло дуго. А ја се наслонио на лакат, па премисљам у себи — шта сам ја Богу згрешио?

У неке чујем да је зврцнуло стакло о дугмад начелникову, па подигнем главу; а он, са списом заједно, баца опет руке за леђа, и, опуштеном главом и дугим корацима, пође опет по себи.

»Ово би требало мало опширније решити. То ми је решење сувише кратко!« промрљаће у неке, и онда опет тишина. Само се чују одмерени, потмули кораци и несносан шкрипут ципела.

Ту тишину прекиде на послетку редар, који упаде, упаћи се према мени, салутира па окреса по војнички:

»Господин-већниче! Допратио сам Јована Пивничанина и једнога Швабу. Потукли се у крчми Мирка Рајина због некакве кобиле. Пијани су обојица, јављам покорно.«

»Одведи их у затвор, нека се испавају.«

А на то ће и начелник жестоко:

»У апс с њима! Кажи, да сам ја заповедио. Господин начелник је заповедио, реци. Јеси ли ме разумео?«

Редар се окрете на пети па га нестане без речи; а за њим оде и начелник, још и ходником заповедајући нешто.

Један сахат је.

Дигнем се и ја, уздахнем, па хајде кући; а за мном се отшуњаше и писари из канцеларије, згледајући се и смешкајући се луду послу.

Пролазећи крај тетка-Катине крчме, чујем изнутра жагор и смех; али се најјасније чује начелников глас.

До куће имам још довољно времена да размисљам о људима, који милошћу прилика дођу до некога положаја у друштву, којем нису дорасли; о системи, која допушта, да се и у аутономним општинама може неоспособљен човек попети на чело управе, и о тетка-Катиној крчми, где се, под председништвом начелниковим, при чаши вина, расправљају сви службени послови магистрата, па чак и они, гледе којих чиновник ваља да носи катанац на устима.

Па онда буди јавни чиновник!

Бре, имао је право мој покојни дед, кад ме је световао: »Буди ти, синко, поп!«

Милан Андрић

ВЕЧИТИ МУЖ

ПРИ ОВЕТКА Ф. М. ДОСТОЈЕВСКОГ

ПРЕВЕО МИЛИВОЈ МАКСИМОВИЋ

(Наставак)

IX Привидење

Павле Павловић се беше раскомио као код своје куће. Седео је на столици, пушио цигарете и тек што је палунио четврту, последњу чашу из боце. Самовар и чаша с неиспитим чајем стајали су такођер ту покрај њега на столу. Лице му се заруменело и сијало са благодушијем. Чак је и фрак скинуо, као у сред лета, па је седео само у прслуку.

— Извините, драги пријатељу! узвикну, кад спази Вељчаџинова, па устаде да обуче фрак. Свукао сам капут, да боље уживам.

Вељчаџинов приђе к њему натмурено.

— Јесте ли још ијоле трезни? Може ли се с вама говорити?

Павле се Павловић малко збуни.

— Не, још нисам са свим пијан... Сетио сам се покојника, али — још нисам са свим...

— Разумете ли ме?

— С тим сам се и јавио, да вас разумем.

— Но, онда ћу право да почнем с тим, да сте питков! повика Вељчаџинов љутитим гласом.

— Ако с тим почнете, чим ћете свршити? одговори полако Павле Павловић, очевидно поплашено, али га Вељчаџинов пије слушао, већ стаде вицати даље:

— Ђерка вам умире, болесна је; јесте л' се ви ње одрекли или нисте?

— Та ваљда не умире?

— Болесна је, болесна, веома опасно болесна!

— Можда, наступи...

— Не говорите којешта! Она је веома опасно болесна. Већ је и због тог само требало да идете...

— Да бих се захвалио, на гостопримству захваљујо! Знај ја то! Алексјеју Ивановићу, драги, мили мој — он га на једаред обема рукама ухвати за руку, па пијано, готово кроз плач, као да моли за опроштење, поче да узвикује: — Алексјеју Ивановићу, не вичите, не вичите! Нека умрем, нека се овог часа стропоштам пијан у Неву — шта све то мари код оваког стања ствари? А господину Погорељцеву не ћу закаснити...

Вељчаџинов се присети нечега и мало се стиша.

— Ви сте пијани и с тога не разумем, у каквом смислу говорите — примети строго — увек сам готов да се с вама објасним; рад сам шта више, да то буде што пре... За то сам и долазио к вама... Али пре свега да знате ово: ја сам предузео извесне мере и ви ћете данас код мене поћити! Сутра у јутру доћи ћу по вас, па ћемо ићи. Сад вас не пуштам! Спремићу вас за пут и макар вас на рукама носио... Је ли вам удобан овај диван? запита га после, показујући на широк, мек диван, који је стајао на другој страни собе спрочу дивана, на којем је он сам спавао.

— Молим, молим, ја могу ма где...

— Не ма где, већ на том дивану! Узмите, ево вам простирка, покривач, јастук (све то Вељчаџинов извади из ормана и брзо добаци Павлу Павловићу, који покорно беше пружио руку), — прострите одмах, прострите!

Натоварени Павле Павловић стајао је на сред собе као у недоумици, с глупим осмејком на пијаном, развученом лицу; али кад се Вељчаџинов по други пут раздера на њега, он похита што боље може, уклони сто па стаде расправљати и намештати простирку, док се сав не задува. Вељчаџинов приђе да му помогне: био је по мало задовољан покорношћу и застрашеношћу свога госта.

— Испите још чашу, па лезите! — заповеди он

опет; просто је осећао, да не може да не заповеда; — јесте ли ви то сами наредили, да вам се донесе вино?

— Сам... Знао сам, Алексјеју Ивановићу, да ви не ћете више наручити.

— То је лепо, што сте знали, али је потребно, да још нешто дознате. Ја вам још једаред кажем, да више не трпим ваша кревељења, да не трпим ваше пијане пољупце.

— Па ја и сам видим, Алексјеју Ивановићу, да је то само једанпут било могуће, одговори Павле Павловић са слатким осмејком.

Вељчаџинов је дотле ходао по соби, а кад чу тај одговор, он готово величанствено стаде пред Павлом Павловићем:

— Павле Павловићу! Говорите отворено! Ви сте паметан човек, ја то опет понављам, али сте на криву путу. Говорите отворено, радите отворено и, дајем вам часну реч, ја ћу вам одговорити на све што хоћете!

Павле Павловић поново развуче глупо лице, а то је већ било доста да Вељчаџинов побесни.

— Стојте! — викну он опет — не претварајте се, ја сам вас скроз прозјо. И опет вам понављам: дајем вам поштену реч, да ћу вам одговорити на све, и ви ћете добити свако могуће задовољење, то јест свако, и немогуће! О, ала бих волео, да ме разумете!...

— Кад сте већ тако добри — опрезно поче Павле Павловић — онда ми реците, шта је то што сте јуче споменули разбојнички тип...

Вељчаџинов плуну па поче опет, али још брже, ходати по соби.

— Не, Алексјеју Ивановићу, немојте плувати, јер то мене веома интересује и баш сам због тога и дошао... Мени се, истина, језик везао, али ви опростите. Јутрос ми паде на памет, да сам и сам читао у новинама о том „разбојничком“ типу и о „смиреном“, у рубрици за критику... само што сам сад све заборавио, а, право да кажем, онда нисам ни разумео. Сад бих волео да чујем: Да ли је покојни Степан Михајловић Багаутов био „разбојнички“ или „смирени“? Куда он да се урачуна?

Вељчаџинов је и даље ћутао, не прекидајући своју шетњу. Најпосле стаде па поче јаросно:

— Разбојнички тип то је онај човек, који би пре насуо Багаутову отрова у чашу, кад би пио с њим шампањца, него што би ишао за његовим сандуком на гробље, као што сте ви данас ишли, ђаво би га знао из каквих скривених, тајних узрока, правећи којекাকে гримасе, које вас самог каљају. Да, вас самог!

— Ја доиста не бих ишао, потврди Павле Павловић, али како ви ипак на мене...

— То није такав човек лармао је Вељчаџинов, не слушајући њега — није такав, који уврти Бог зна шта у главу, који своју увреду научи као лекцију на памет, који кука, лелече, кривели се, веша се људима о врат, и у томе све своје време проводи. Је ли истина, да сте се хтели обесити? Је ли истина?

— Можда сам у пијанству штогод бунцао, али шта, то не знам. Него, Алексејеју Ивановићу, ми не треба отров у вино другом да мешамо. Осим тога, што сам чиновник с добром платом, наћи ће се у мене и нешто капитала, а можда ће ми се опет уштети да се женим.

— А и у тамницу хоће да пошљу.

— Па да, и то је непријатно, и ако сад код суда има много прилика, које олакшавају. Баш сам се данас у колима сетио једне веома смешне анегдоте, па сам баш хтео да вам је испричам. Ви мало час рекосте: „Веша се људима о врат“. Можда се сећате Семена Петровића Љивцова — долазио је к нама у Т., кад сте и ви ту били; еле, он има млађег брата, који је служио у В. код губернатора и био врло чувен петроградски младић. Једаред се посвађа он с пуковником Голубенком у неком друштву пред дамама и пред дамом свог срца и сматрао се за увређена, али увреду прогута и прикрије; а Голубенко му од тог времена отме даму и испроси је. Шта мислите? Тај се Љивцов измири с Голубенком, спријатељи се с њим, па не само то, већ га је и молио да му буде кум и на свадби му венац држао; а кад они дођу испод венца, он приђе да се поздрави и пољуби с Голубенком и ту га пред свим светом и пред губернатором убоде у трбух. А Голубенко се одмах стропошта — од руке рођенога кума, каква срамота! Али ни то још није ништа! Тек што га је пробод, а он стане кукати: „Ах, шта учиних! Ах, шта, кукавац, урадих!“ и лије сузе, тресе се, сваком пада око врата, чак и дамама: „Ах, шта учиних! Шта учиних, да од Бога нађем!“ Хе-хе-хе! Убио се. Штета само за Голубенка; али он је оздравио.

— Ја не увиђам, за што сте ми то причали, рекне Вељчаџинов патмурепо.

— Па ето за то! — закикоће се Павле Павловић — он је убо оног ножем, али није тип, већ мама, кад је и за образ заборавио те се вешао дамама око врата — пред губернатором! Ето за то сам причао.

— Идите до врага! — крикну на једаред не својим гласом Вељчаџинов, као да је нешто у ве-

му пукло, — идите до врага с вашим трицама и кучинама, сами сте трице и кучине — мисли да ме уплаши — мучитељ детета — ниски човек — подлац, подлац, подлац! — викао је, не чујући самог себе, гушећи се од јарости.

Павла Павловића то свега штрепну, чак га и истрезни; усне му задрхташе.

— Јесте л' ви то мене, Алексејеју Ивановићу, подлацем назвали, *ви мене?*

Али се Вељчаџинов већ беше тргао и утишао.

— Ја сам готов да вас молим за опроштење — одговори, поћутавши мало, задубљен у мислима — али само у том случају, ако ви хтеднете одмах да почнете радити отворено.

— А ја бих у сваком случају молио за опроштење, да сам на вашем месту, Алексејеју Ивановићу.

— Па лепо, нек буде тако! — рече Вељчаџинов опет после кратког размишљања — молим вас за опроштење; али признајте сами, Павле Павловићу, да се ја после свега тога не сматрам ничим пред вама обавезан, то јест ја говорим о *целој* ствари, а не само о садашњем случају.

— Та ништа, шта обавезни? насмени се Павле Павловић, гледајући, у усталом, у земљу.

— Е кад је тако, тим боље, тим боље! Испите ваше вино па лезите, јер вас ипак не пуштам.

— Та за што да пијем... — промуца Павле Павловић збуњено, али ипак приђе столу и маши се последње чаше. Можда је још пре тога сувише пио, јер му је сад рука дрхтала и он проспе пола чаше на под на кошуљу и прслук, али ипак испије чашу до дна, као да мора да пије, па онда остави празну чашу на сто и послушно приђе својој постели, да се свлачи.

— А да не буде боље... — да не ноћим код вас? запита на једанпут, и ако је већ био скинуо једну ципелу и држао је у руци.

— Не, није боље! љутито одговори Вељчаџинов, не гледећи на њега, већ ходајући непрестано по соби.

Павле се Павловић свуче и легне. После четврт часа легне и Вељчаџинов и угаси свећу.

Дуго није могао заспати: Узнемиривало га неко ново, још замршеније *дело*, које на једаред од некуд појави, и он је осећао у исто, доба, да га је због нечег стид тог немира. Постепено је већ пролазио у сан, кад га на једаред пробуди неки шум. Он одмах погледа у постељу Павла Павловића. У соби је био мрак (гардине су биле са свим спуштене), али њему се учини, да Павле Павловић не лежи, већ се подигао и седи у постели.

— Шта вам је? викне Вељчаџинов.

Павле Павловић поћути мало, па ће тек онда једва чујним гласом:

— Сен!

— Шта, каква сен?

— Тамо, на вратима у оној соби! као да сам видео сен.

— Чију сен? запита Вељчаџинов.

— Наталије Васиљевне.

Вељчаџинов се усправи и погледа кроз пред-собље у ону собу, од које су врата свагда била отворена. Тамо на прозорима није било гардина, већ само завесе, те је у соби било много светлије.

— У оној соби нема ничега, него сте ви пијани. Лезите! — рекне Вељчаџинов, легне и покрије се јорганом. Павловић не рече ни речи и такођер легне.

— А пре никад нисте виђали сени? запита на једаред Вељчаџинов, кад је већ било прошло десет минута.

— Једанпут као да сам видео, одговори Павле Павловић тихо, такођер после кратке почивке. За тим опет настане ћутање.

Вељчаџинов не би могао на сигурно казати, да ли је спавао или не, али тако је прошао читав сат и он се на једаред опет обрне: да ли га је опет какав шушањ пробудио, то није знао, али му се чинило, да у сред савршене таме стоји нешто над њим, нешто бело, што још није дошло до њега, али је већ на сред собе. Он седне у постељи и целу минуту гледаше тамо.

— Јесте л' ви то Павле Павловићу? запита нај-после слабим гласом. И сад му се и његов рођени глас, кад на једанпут зазуји кроз тишину и мрак, учини некако чудноват.

Одговора није добио, али да је ту неко стојао, о томе није било сумње.

— Јесте л' ви то... Павле Павловићу? понови гласније и шта више тако гласно, да баш кад би Павле Павловић и мирно спавао на својој постељи, сад би се морао пробудити и одговорити.

Али одговора опет није било, а, покрај тога, Вељчаџинову се учини, да му се та бела и једва видљива слика још већма приближила. Тада се зби нешто чудновато: као да у њему нешто пуче, баш

као оно тог истог вечера, и он се раздра из све снаге гадним, бесним гласом, пенушећи се од јада готово код сваке речи:

— Ако ви... пијана будало... смете и поми-слити... да ме можете уплашити, ја ћу се окрену-ти зиду, покрићу се преко главе и не ћу се ника-ко обртати целе ноћи... да бих ти показао, колико те ценим... макар стајали до јутра... као буда-ла... пљујем на вас!...

И он јаросно пљуну на ту страну, где је мислио да стоји Павле Павловић, окрене се зиду, увије се, као што је рекао, у јорган и као да премре — тако се утаји. Настаде мртва тишина. Да ли се прими-цала сен или је стајала, то није знао, али му је срце било, било, било. Тако прође једно пет мину-та, кад се на једаред зачу, на два корака од њега, слаби, са свим жалосни глас Павла Павловића:

— Ја сам, Алексејеју Ивановићу, устао да потра-жим... (и он именована један врло потребан ноћни предмет) — тамо га крај себе нисам нашао... па сам хтео тихо да потражим... да није код ваше постеље.

— А што сте ћутали, кад сам се дерао? обречну се на њ Вељчаџинов.

— Уплашио сам се. Тако сте викнули... а ја сам се уплашио.

— Ено тамо у ћошку на лево, крај врата, у оном орманчету; запалите свећу...

— Могу и без свеће... — одговори послушно Павле Павловић упутивши се у тај угао, — а ви извините, Алексејеју Ивановићу, што сам вас тако узбунио... на једаред ми тако нешто дошло...

Али Вељчаџинов није ништа више одговарао. Он је и даље лежао окренут зиду и тако је лежао целе ноћи, не окрећући се ни једанпут на другу страну. Да ли је хтео тако одржати реч и показати му своје презрење? Ни сам није знао, шта с њим бива; толико му је шкодило оно узбуђење, да дуго није могао заспати. Кад се сутра дан у десет сати пробудио, брзо скочи из постеље и погледа — али Павла Павловића није било у соби! Видела се само празна, развашарена постеља, а он умакао рано у зору.

— Знао сам ја то! промрмља Вељчаџинов, лупивши се шаком по устима.

(Наставиће се)

Н О У К А

О ПРОШЛОСТИ БЕОГРАДА

(Наставак)

Најжешћи и најтрајнији је био утецај, који је изазвао тај догађај, у свези са помагањем из Угарске, у стародавним војводским дворима у Бечу. Цар Фридрих III, коме је дужде Франческо Фоскари послао први глас о паду византијске престонице, затворио се у своју собу па је плакао. Заиста, те сузе чине част осећајима царевим у великој мери, но још више му част чини што се решио, да покуша све и сва, не би ли владаре и народе спојио на рат против османлија. По савету свога пријатеља, сијенског епископа Енеје Силвија, пошље цар Фридриху папи Николају V писмо, у којем подстиче идеју крсташког похода. То писмо боље карактерише оно време, но што би га могли окарактерисати читаве свеске и даје осим тога доста верну слику тога владара, који је био исто тако образован и добра срца као што је био без уважења.

„Већ влада Мухамед међу нама“, вели се у царском писму, „већ лебди турски мач над нашом главом; већ је за нас затворено Црно Море, већ је Влашка у турској власти, отуда ће продрети у Угарску па онда у Немачку. Ми међу тим живимо међу собом у свађи и непријатељству. Краљеви Енглеске и Француске ратују; кнежеви немачки дигли оружје један на другога; тек ретко ужива сва Шпанјолска мир а Италија никад не може наћи мира у борби са туђом влашћу. Колико би било боље, кад бисмо своје оружје, своје чете обратили на непријатеље нашој вери! Ја не знам, коме би то могло више лежати на срцу, него Вашој Светости. Вама приличи да се сад дигнете, да пишете свима краљевима и државама и да их опоменете, да се било лично било преко посланика посаветују међу собом.“ На крају вели цар: „Ја се надам, ако се Ваша Светост лати те ствари са познатом ревношћу и од свег срца, да ће то бити угодно и Богу и људима и да ће скоро доћи до тога, да ће Турци испаштати своју смелост те ће хришћанска вера наново процветати.“ *)

Кад је Николај V примио ту царску опомену, изда познату булу, којом хришћанске владаре и народе позива на крсташки поход против Турака. Цар са своје стране сазове сабор најпре у Регенсбург

а за тим у Франкфурт, да се с кнежевима посаветује о крсташком походу и да себи осигура њихову помоћ. Како је изгледало на том сабору и какво је било одушевљење кнежева за свети бој, показује једно место у писму, које је Енеја Силвије непосредно пред отварање сабора у Франкфурту писао о политичком стању.

„У Угарској су“ тако гласи то место „прелати и барони кивни на војводу Јована Хуњадију, који је пре тога био намесник а сад као генерални капетан највећи део земље има у својим рукама. Српски деспот, ма да кажу да је са султаном склонио савез, ипак иште помоћи од угарскога краља и тврди, да ће Турци без оклевања ударити. Па ипак се од стране угарске не чини ништа; мисли се шта више да ће пре с непријатељем склопити мир или примирје, што ће започети рат. Уз то треба промотрити, шта ради свет и наши кнежеви. Свуд је само тврдоћа, лакомство и леност. Па ви мислите да се таквим својствима може уништити турска влада?!*)

Као у потврду тим речима, које одиста садрже најотворенију и најјаснију осуду тадашњег друштва, није од цара у Винернајштат сазвани трећи сабор у први мах могао доћи ни до каква резултата, јер се господа државни кнежеви духовног и световног сталежа данима свађали о првенство те се нису могли сложити у том: ко да седи цару с десне а ко с леве стране. А нису се могли да реше ни на новчане прилоге. Најзад као топ пуче у скупштину глас, да је папа Николај V напрасно умро. С тешком је муком цару до душе пошло за руком да протури закључак, да се Сибињанину Јанку на расположење стави помоћна војска од десет хиљада коњаника и тридесет хиљада пешака, но о начину, како те чете ваља опремити и одржати, није решено ништа, јер се часни кнежеви светога римскога царства, по што је стигао из Рима глас о папиној смрти, тако брзо распрштали на све стране, да је и сувише јасно изашла на видик радост им с тога, што се управо неочекиваном смрћу папином на доста једноставан начин отресли те неугодне ствари.

*) Zinkeisen J. W. Geschichte des osmanischen Reiches. Pest 1827.

*) Zinkeisen J. W. Geschichte des osmanischen Reiches. Pest 1827.

А и шта се кнежева и архијепскопа немачкога царства тицала опасност од Турака? Та њима није кућа горела над главом а за веру и ближње, који су тамо доле хиљадама одвлачени били у ропство, сувише су слабо марили те се само чудили добром цару, који се био пренао и стао очајавати.

Но друкчије је мислио цар Фридрих, који је у новом папи Каликсту III нашао достојна једномишљеника. Папа прогласи опрост. Цар уради са своје стране колико је могао. Јуначни, одушевљени монах Иван Капистран, коме је Каликст послао апостолски крет и благословио га, прође кроз Аустрију, Угарску и Ердељ, свуд пламеним речима проповедајући крсташки поход и описујући опасности, које су од османлија грозиле вери и људском благостању. Од силне војске, коју је замишљао цар, остаде најзад гомила јадне просјачије, која се слепо поведла за ватреним проповедником и његовом браћом. Та крсташка војска Капистранова, која се сад придружила Сибињанину Јанку, била је с брда с дола сакупљена гомила сиромашних грађана, сељака, ђака, галуђера, разбијених хусита и пустолова сваке врсте, који су наоружани били палицама, кијачама, праћкама и сабљама. При свем великом броју бораца — било их је на шездесет до седамдесет хиљада — изгледала је то тек малена помоћ, кад човек промисли, како је неуређена и невешта била та маса. На ипак дође помоћ у добри час! Мало пре тога опустошио је Мухамед II Србију, освојио утврђене градове Острвицу и Ново Брдо те српску посаду и

становништво одвукао у ропство, а сад је већ са новом војском од сто педесет хиљада момака био на путу од Једрена у Београд. 13 јунија 1456 дође султан пред Београд са свом својом војском и са више него триста топова, међу којима су двадесет и два имали голему дужину од двадесет и седам стопа. У артилерији су већим делом — одиста чудан знак времена — служили Мађари, Немци и Талијанци. Турски коњаници и пешаци имали су оружја за ударање и бодње и стрела.

У самом Београду, који је био под заповедништвом мађарскога команданта Михајила Орсага, било је мало мађарских и српских чета а још мање употребљива ватреног оружја.

Варош се тада исто тако, као што је то било и у каснија времена, групирала око унутрашњег или правога града, који је био на вису над Савиним ушћем. Вис је тај сачињавао неправилан четворокут, опкољен високим зидовима, којима су крајеве ограничавале високе, чврсте куле. Исто је тако на обе дуже стране четворокута била по једна голема кула. У тај град, који су звали унутрашњим или горњим, водиле су четир капије, од којих су две нмале покретне мостове. Спољашњи зидови вароши, која се групирала око града, сачињавали су петокут, којем су две стране биле обрнуте Дунаву, једна страна Сави, две стране Врачару и једна страна смедеревском друму.

Мухамед са свим опколи град са сува и то у полукругу од Дунава према Сави.

(Наставиће се)

Т. Ст. Виловски

КЊИЖЕВНОСТ

НЕМЦИ И ФРАНЦУЗИ

(Наставак)

II

Такве су наклоности обе пасмине; није што се обе не би често упињале да их сузбију; али уништити их не могу.

Може се Латинин ма како ослободити од уских канона једне школе и пустити се на слепу срећу у бескрајње царство створења, дух његов увек ће остати у неколико апстрактан и унитаран; и овој великој мани има да захвали своја најдрагоценија својства, вештину у израђивању и јасни сјај његова замишљаја. Германец се може колико хоће, као што чини од

двеста година амо, затворити у класичне формуле и ропски их се држати; његов сувише широки дух, који сувише захвата за правила, поломиће их, кад буде хтео да себе у њих сведе, па ће произвести само смешну недоношчад. Кад он буде себи повратио своју цену, то јест, кад буде постао сам свој, он ће створити нову уметност, уметност што је мање мање класичну.

Далеко да се задовољи обзирима, које човеку налажу његов ограничени поглед и несавршеност његових поступака, у место да се

БИБЛИОТЕКА

ограници да мудро размиче ове оквире, он ће их поломити у својим смелим истраживањима. Он ће у животу да се бори са самим животом; заљубљен у природу, која уме да стави унутрашњу и прозачну складност иза бескрајне разноликости у појединостима, он ће смело да жртвује јединство разноликости. Сувише богат у примедбама, да би своје богатство могао уредити, он ће пустити своју препуну душу да исцури, те после планова што боље смишљених, после најмучнијег премисљања његово дело извршиће се у њему, како делу буде воља, и при крају крајева биће само незнатна и дакле некорисна постава предмета, у место да буде одабрана језгра, цвет његових светлих дела.

Германец се, на прилику, не слаже са правичношћу и са каткад извештаченом логиком француских трагичних карактера. Он ће покушавати да репродукује чудесну саставност човечијег срца. Какав ће бити успех? Тражећи карактере са свим истините, он ће најпосле да створи карактере нејасне и неопредељене.

Према овоме се види, какви могу бити производи германскога духа. Према томе, како ће да буде у перијоду ропства, или у неком правцу ка независности, Немац ће да буде Готшед или Гете; он ће писати убоштине педантичне, праве ученичке задатке, хроне и невесте, или занимљиве расправе, збркане али оригиналне покушаје. Он ће уметност прошлости убити смешним својим подражавањем, или боље рећи, он ће тражити и погодити уметност будућности. Али му није дато да какво дело доврши, да се задржи у уметности садашњости, нити да почине у стеченој савршености. Виђеније његових лиснатих растова сувише му испуњава душу а да би из ње игда могао изаћи нов партепон.

Начело, на којем се оснива њихова естетика, може се овако исказати: У човеку, као и у свету, природа је једина лепа. Ми увек треба да јој непосредно подражавамо и да јој дубоким наредбама следујемо, у место да ми њојзи намећемо наше тобожње симетрије. Ништа није истинитије од овога начела, ништа плодније за духове са свим изображене, који су били под добротворним утецајем противпога начела. Али и то стоји, да никакво правило није опасније по духове непотпуно изображене. Да ли су Немци били довољно развијени, кад су почели да презиру Готшеда и да се диве

Лесингу и Гету? Нису; »култура« је већ била у њихову разуму, али се још није била сипла у њихова срца и у њихове руке. И тако њихове максиме, које су Французи усвојили од педесет година амо, Французе су обновили и увек ће их обнављати, а Немце су упропастиле и утопиле у теоријама и полумислима, као у гмизавој плими.

Ајде де, кад Тевтони, да би престали са недоношчади, не би бар радили!... Али се опи више труде да би свету били досадни, него Латини да би му се допали.

III

Народ, који мисли, твори и осећа, као овај народ, зар не мора промаштити у сваком делу, где се тиче да се пуштају људи да живе? Он, који се клони криза срца, или који, један пут обузет, у томе се понаша као животиња, зар може створити драмате, који ће се одржати? Он, коме критично стрпљење прекида само овнујеска јарост, кад се даде да изражава страст, може ли учинити, да му на то не звижде сви људи, који имају укуса? Његов темперамент забрањује му драмат. Остаје роман. Рекао би човек, да је ова струка створена за то. Зар не ће успешно развити чувства, заплести обичаје, потанко анализовати? Богме не ће; он и ту бива исто тако лош, као и у драмату. Тамо бар неки неизбежни обзири нису му дали да задрема; цакао је сам себе, да би колико толико пошао напред. Али овде нема никаква обзира, који би га овда онда гонио да се разгермани: ту може да буде свој на сав мах!.. Сплетка се развучи у недоглед; у најпатетицијим моментима појављују се и шире теорије; незнатне ствари растежу се, кад се не зна што боље, и описују се са таком емфазом, као пропаст какве царевине; све науке покушавају да замене одсутну уметност. То је мрачан потоп, а дух не лебди над водама!... За »Велше« је то добро, дух, та празна и ташта ствар!

А опет у тим производима, које тако строго човек осуђује, колико је ту ствари, којима се диви! Мрак је у њима испрекидан величанственим зрацима. Тиче ли се извесних утисака мистичних и најивних, тиче ли се нарочито да се покаже живот твари — да срећних ли тада мисли! Да красних ли налазака!

Ова дела у највишем су степену сугестивна (наметљива, намамљива, побудљива), како

кажу Енглези; пуна су оних непотпуних лепота, којих се читалац тим више хвата, што његов дух треба да их допуни. Она дају пуно красних означавања писцу савршеном у својој уметности; и саме погрешке, које су често сувише пренагљене новости, дају размишљати, или чак и одушевљавају правог уметника.

Али код свих њихових преимућстава нису то никад савршена дела у потпуном смислу речи. О томе ћемо се уверити, кад заједно бу-

демо читали Гета и Шилера; да нам се не каже, да ударамо на таленте другог реда.

Овај испит, надамо се, довешће читаоца да потпише наше закључке:

Немачка књижевност каткад је књижевност будућности, али никад није што друго до ли то. Она важи по својим намерама, латинска уметност по својим резултатима. Герман ц тражи; Латинин налази.

(Наставиће се)

КЊИЖЕВНЕ ОЦЕНЕ

Увод у филозофију. За средње школе саставио Мил Шевић. (Београд 1893.)

Ако бацимо само један поглед на онај дио наше књижевности, који се прибјаја филозофији, морамо и нехотице признати, да нам је управо тај дио још посве мален и слаб. Имамо — Богу хвала! — скоро у свакој другој знаности већ прилично доста и добријех дјела, а да ни не спомињем Вука и Даничића, који се могу у својој струци мјерити с првим великанима свјетским. Ну није ни чудо, што се филозофија и код нас најкасније јавља. Такова јој је нарав, па се не смијемо с тога жалостити. Шта више треба да се радујемо, ако се које и најмање дјело ове врсте и код нас јави, јер треба знати, да је то знак, да смо у другим знаностима већ поизмакли, те се тако напokon приближили и филозофији.

Пред нама је књижица с натписом: *Увод у филозофију. За средње школе саставио Милан Шевић.* Већ из натписа се види, да је намијењена школи. С тога нам је и прва дужност, пошто смо накани, да је оцијенимо, да говоримо о њој не као о каквој знанственом раду, него у првом реду с педагошког гледишта.

Сретна је замисао, која је писцу при писању овога дјела лебдила пред очима. Имао је без сумње прилике, да подучавајући у филозофској пропедевтици увиди, да није могуће с овом тек онако од једном почети, будући да је у многим различна од другижех средњошколскијех предмета, те да јој треба, ако ће да се разумије, јакне споне, с којом се мора за друге предмете прикопчати. Ово мало дијелце имало је бити та спона, или за право мост, којим би шестошколац могао ласно да пријеђе из другижех предмета у овај задњи и највиши.

Ако се упитамо, како је писац у томе послу успио, нијесмо кадри а да не речемо: не баш нај-

боље. Већ сама прва реченица: „филозофија је наука, или полаже право на то“, шта више већ прва ријеч свједочи нам, да је г. Шевић слаб наимар. Хоће да премости провалију, која се иначе не може пријећи, па почиње с друге стране мост правити. Бадава, не иде! Кад би се та бездан дала прескочити, чему онда сувишан посао? Али баш то није могуће! То — видјесмо мало прије — признаје и сам г. писац. Требало је дакле, да је г. Шевић, као што би радио и сваки други наметан човјек, почео зидати најприје на оној страни, гдје је, т. ј. требао је поћи од већ познатијех предмета и из њих узети оно, што је овом новом предмету најсличније или можда — и посве једнако. Што је то?

Гимназиста*) је имао прилике, да се шест година бави учењем језика, природнијех знаности, математике и т. д. Што је могао да нађе код тих свију знаности? Да су све скуп *мисли.****) Мисао међу тијем и у филозофској пропедевтици игра главну улогу. Куд ћеш љепше споне од те, ако хоћеш да ново на старо чврсто надовежеш?!

Али је и разлика одмах ту! У природним знаностима су предмет мишљења природнине, у језичним језик и што је на њему писано, у математици пако количине — а овдје? Сама мисао је предмет мисли. То је оно исто, што Аристотелес зове *νόσις νοήσεως*.

Кад смо већ овдје, не ће бити тешко увјерење, е је и филозофија знаност. Све се знаности баве

*) Исто вриједи и за реалца.

**) Није потребно споменути, да те мисли морају одговарати збиљи. То се само од себе разумије. Иначе скуп каквијех год мисли, и још можда без икаква реда и савева, не слаже се с појмом знаности, те му се може какво се хоће име дати, само знаност не. Овдје не кажем за то „*исправнијех мисли*“, јер бих тиме свратио љакову позорност више на прву ријеч, те тако не бих могао постићи оно, што желим: *анализу познатог, која има само дотле ики, док то затијеса одабрана сврга* — овдје увод у филозофску пропедевтику.

мишљењем, и то свака мишљењем о свом предмету. То смо видјели и код филозофије. Једино морамо признати, да је њезин предмет њешто, што се не да опипати, и већ чујемо, гдје многи вичу: „Гдје су ти експерименти? Покажи! Докажи!“ А који је од овијех још и помислио на то, да је и математика знаност, чији се предмет такођер не да ни опипати, ни којим другим осјетом осјетити? Или зар збиља ко мисли, да се број као апстрактум даде ситнозором видјети, или правац и математичка тачка посве тачно, т. ј. да одговарају своме предмету, зорно предочити? Сlike су у математици — то признају сви математичари — само потребно зло, по прилици исто оно што у логици кругови као знакови за појмове.

Тако ето нема ничега, што би могло филозофију да искључи из реда другијех знаности. Да је то најтежи предмет, о том нема сумње као ни о томе, да је и најдостојнији човјека, а уједно по њ и најкориснији. Безброј резултата, који су њоме постигнути, убјеђује нас у томе. Треба само споменути Бакона Верулемског и енглеске макине, Декарта и математику, њемачке идеалисте Фихта и Шелинга и астрономију с медицином. А што тек да речем о етици, за чији се предмет може посве без зазора рећи, да је ос, око које се васелена окреће?!

По нашем суду требао је г. писац овим путем поћи, ако је хтио да кога уведе у филозофску пропедевтику. Свакако је промашио сврху, кад је главну позорност свратио на то, да докаже, да је и филозофија знаност, у чему — мимогред буди речено! — ни успио није. По готово тако не спада у овај спис са споменутим натписом и с познатом накатом какова класификација знаности. Прије свега нема још такве, коју би сви научници признавали; а да ни ова, што ју је г. писац позајмио од О. Конта, не може вриједити, види се већ из првог погледа. Г. Шевић дијели знаности према сложености њихова предмета у математичке, *физичке, природне* и друштвене, те ставља тако ријечи физис и природу једно уз друго као нешто различно, а јасно је, да су то само двије ријечи, које означају један

У Бечу мјесеца фебр. 1894.

те исти појам — прва грчка, а друга наша српска. Чудимо се, што госп. писац у подјели филозофије у поједине гране (стр. 30) нигдје не спомиње педагогике. Или зар она нема права на то? Истина, она је према другим филозофским дисциплинама као знаност другога ступња, т. ј. састављена је од двију другијех: етике, која јој је сврха, и психологије, која јој показује пут к тој сврси. Међу тијем није то какав прост спој, можда напросто какав зброј, да би когод могао помислити, е је педагогика као знаност сувишна. Није доста бити и највећи психолог и најбољи моралиста, а можда без свакога обзира на мало прије одређени одношај између обадвију знаности. Треба да моралиста, ако ће да буде педагог, код сваке згоде добро има психологију на уму, а психолог опет морал, да једну с другом т. р. испротка. Баш овај посао, који није особито лак, преузима педагогика на се. С тога и заслужује, да јој се даде наслов посебне знаности, која спада у филозофију.

Књижица је у осталом, изузевши још неке омање погрешке, као „речи феномен и факат... синоними су“ (стр. 9), сувишна опетовања дефиниције „закона“ (стр. 10 два пута) и њекијех мањијех језичнијех ситница (стр. 8: „свака промена има *свог узрока*“, страна 13: „*својим* методом“ (грчки *ἰ μέθοδος*) — прилично добра, те би свакако било боље, да се и така, какова је, употријеби у школи, него да се тек учитељу филозофске пропедевтике препусти на вољу, да сваки по својој увиђавности почне с подучавањем у логици, како хоће, те можда, као што њеки збиља и раде, — и с повјести филозофије! Једино морамо још, као што смо учинили с првом реченицом, и задњу с обзиром на педагогичку одлучно одбити. Није корисно, а могло би бити и штетно, да средњошколац сазна, да се „у најновије доба много ради на томе, да се психологија доведе у што тешњу везу са физијологијом, и отргне од филозофије, а уведе у ред природних наука“. У осталом тај рад је тек пуки покушај, а о успјеху му сумњају и они, који су га први покренули.

Данило Трбојевић

К О В Ч Е Ж И Њ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Karásek dr. Josef. Cetyňský oktoich ke čtyřstoletemu jubileu. Počlava — —. (Zvláštní otisk ze „Zlaté prahy“) V Praze, Nakladem spisovatelovým 1894. — 16-a str. 19. — Као да се враћа поново оно срећно доба, када је ме-

ђу словенским књижевностима била јача веза Одласком Шафарика из Н. Сада у Праг, а нарочито одласком Колара из Пеште у Беч престало је узајамно интересовање, да у новије доба поново одјекне. У чешкој литератури почешће се сада говори о нашим књижевним стварима; опажа се неки инте-

рес Један од заговорача словенске узјамности, ближегг познавања јесте и млади словениста, др. Карасек; он почешће упознаје своје са нашим литерарним тековинама. И овом расправицом то је учинио. Проговорио је о првој штампаној књизи на Цетињу, марљиво прибравши све дотле писано о том предмету као и равна до сада необјављена мишљења. Ова књижица згодно би послужила и нашој литератури као и сваком оном, који хоће о целини да има резултате досадашњих испитивања тога питања; с тога је топло препоручујемо.

Б.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

† „Ред“ доноси у бр. 5 оцену на књигу В. Прокића „Стара историја источних народа“ (1893, стр. 201. на 8^о), за коју вели, да је најподеснија као уџбеник за средње школе. У 7 броју П. С. Срећковић проговори подуже о пок. Јастребову.

† У подлиску „Одјека“, у бр. 37, штампано је А. Гавриловић помен Ва. Васићу, прерано умрлом песнику, под натписом „Један заборављен песник“.

† Ово дана штампана је последња свеска „Наставника“ за прошлу годину. Од реферата ушли су у ову свеску М. Шљевића на Шевичев Увод у филозофију, дра Мите Лукића на В. Прокића Стару историју источних народа и Љ. Давидовића на Зоологију Љ. Миљковића.

— У Буђејовици је у претпрошли четвртак напрасно умро вођа лужичких Срба Михајло Хорник, о коме смо лане у „Стражилову“ (у 39 броју на 624 страни) јавили да је славио шездесетгодишњицу од свога рођења и уједно четрдесетгодишњицу како ради на књижевном пољу. Његова је смрт неаквадив губитак за лужичке Србе. Михајло Хорник се родио 1 септембра 1833 у Рекевлицу у саксонској горњој Лужици, учио је у Прагу богословију и словенску филологију, године 1856 дошао је као католички свештеник у Буђејовицу, где је од 1871 амо имао парохију. Хорник је написао силне књиге за народ и за школу, основао је године 1863 књижевну задругу Бирила и Методија, а од 1868 амо уређивао је „Часопис Маџици Сербскеје“, у којем су изашли силни његови радови о старој књижевности, језику и правопису. Са Пјулом и Сајлером издао је године 1866 речник а са Бохуславским године 1884 историју свога народа.

△ Антал Пор настава у фебруарској свесци органа мађарског исторског друштва „Századok“ свој низ чланака под натписом „Југословенске историске студије“ (в. „Књ. белешке“ у „Стр.“ бр. 3). У тој свесци из поменутог низа чланака штампана су два чланка и то: „Задарска побуна против Млетака“ и „Српско-мађарски рат 1319“. Упозоравамо наше историчаре на та два чланка.

△ У истој свесци истог часописа изашао је чланак дра Јосифа Тима „О продукцима новије српске књижевности“. Реч је ту само о новијој исторској књижевности српској а поглавито о радовима Димитрија Руварца. Од Руварчевих радова спомиње „Приказ 67 књиге Гласника српског ученог друштва“, који је изашао у „Виделу“ и одатле оштампан у засебну књигу (1887); даље чланак један, који је изашао у

„Бранику“ од 1886, у којем је Руварац приказао Јиречков рад о Урошу V. (Ту др. Тим у кратко износи суштину и историју целе полемике о Урошу V и Вукашину.) Даље приказује ове Руварчеве радове: „Владика горњокарловачки Теофан Живковић“, „Исторично-критична црта о Вићентију Јовановићу“, „Српски народни сабори“ и „Да л' су били Срби или Грци оних 8 митрополита, што 1766 г. молише за укинуће пећке патријаршије“ („Стражилово“ 1886).

△ У истој свесци истог часописа приказао је неки Ђ. М. рад нашега Иларијона Руварца „О цетињској штампарији пре четири стотине година“, која је књига приказана у 49 бр. „Стр.“ од прошле године. Приказивач се врло похвално изражава о Иларијону Руварцу и свој приказ завршује овим речима: „Своје тврђење илустрuje безбројним подацима и оштром критиком. Ова књижица је нов доказ о Руварчеву историском таленту. Ми с радошћу признајемо, да је Руварац син наше отаџбине најтемељнији историчар српски“.

† У десетој свесци бечких „Mittheilungen der geogr. Gesellschaft“ штампано је Р. Хоџман свој чланак „Die Burg-ruine Novo Brdo und Umgebung im Vilayet Kossovo“.

† Revue de Géographie доноси у декембарској свесци свршетак чланка А. de Gérande Le défilé du Bas-Danube depuis Baziás jusqu'à Orsova.

□ Пре неки дан изађе у Паризу трошком књижаре Léon Vanier-a, Le royaume de Serbie, par Coquelle. Стаје дин. 3:50

БЕЛЕШКЕ О УМЕТНОСТИ

† У београдском народном позоришту месеца фебруара приказана су два француска комада: „Фру-Фру“ и „Јованка од Арка“. Крајем фебруара приказује се први пут „Прибислав и Божана“, што поодавно написа Драгутин Ј. Илиј и штампана у „Отаџбини“. У „Цврчку“ и у „Језуита и његов питомац“ играла је Иличићева, кћи нашега Фотија Иличића, на опште задовољство, а у „Вукашину“ и „Краљу Лиру“ жена В. Миљковића Савка, обе за ангажман.

— У прошли уторак 15 о. м. певала је у београдском кр. народном позоришту певачица Ванда Ленчевска, која је с великим успехом певала у Варшави, Фијоретцији, Милану и Млецима. У Београду је певала међу чиновима а то се вече приказивао „Језуита и његов питомац“ са дебитанткињом Милком Иличићевом, која је пре десетак дана у Бирхпфалферкину „Цврчку“ као Фаншона први пут изашла пред београдску публику.

— Неки дан су у Хамбургу Сметанину „Продану невесту“ давали већ по десети пут. И у Бремену је та опера имала управо сензационалан успех.

— На царској руској опери у Петрограду приказана је пре кратког времена по тристотинити пут Глинкина опера „Руслан и Лудмила“.

† Недавно је приказан у Паризу, у Théâtre-Français, нов комад Cabotins Написао га је Пајерон, који је нама познат са својим комадима Досадаи свет и Мин. Пајеронов први комад беше Паразит; приказан је пре тридесет и неколико година.

САДРЖАЈ: Песништво: Реалиста П. У пролеће. Управна служба. Вечити муж. — Поука: О прошлости Београда. — Књижевност: Немци и Французи. Књижевне оцене. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Белешке о уметности.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цепт му је 5 фр. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукониси се шаљу уредништву а претплата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валожина у Београду.

Издаје књижарница Луке Јоцића.

Срп. штампарија дра Св. Милетића